

УДК 374

*Supervisor Vasila Karimova,
Doctor of Philosophy in Philology (PhD),
student Niginabonu Abdullayeva,
Kokand State Pedagogical Institute*

THEORETICAL FOUNDATIONS OF GENDER LINGUISTICS RESEARCH

Annotation: This article discusses the basics of gender linguistics and the differences between men's and women's speech.

Keywords: gender linguistics, nominative system, vocabulary, syntax, gender category, men's speech, women's speech, social group.

*Ilmiy raxbar Vasila Karimova,
filologiya bo`yicha falsafa doktori(PhD),
talaba Niginabonu Abdullayeva,
Qo`qon Davlat Pedagogika Instituti*

GENDER TILSHUNOSLIK TADQIQOTINING NAZARIY ASOSLARI.

Annotasiya: Ushbu maqolqda gender tilshunosligining shakllanish asoslari hamda erkaklar va ayollar nutqi o`rtasidagi farqlar haqida so`z yuritilgan.

Kalit so`zlar: gender tilshunosli, nominativ tizim, leksika, sintaksis, jins toifasi, erkaklar nutqi, ayollar nutqi, ijtimoiy guruh.

Gender tilshunoslik (lingvistik genderologiya) - bu jinslarni o'rganadigan lingvistik kontseptual apparatdan foydalangan holda, fanlararo gender tadqiqotlarining bir qismi bo'lgan ilmiy yo'nalish (ijtimoiy -madaniy jins, an'anaviy qurilish sifatida tushunilgan, biologik jinsdan nisbatan avtonom).

Gender tilshunoslikning shakllanishi va jadal rivojlanishi XX asrning so'nggi o'n yilliklariga to'g'ri keladi, bu postmodern falsafaning rivojlanishi va gumanitar fanlar ilmiy paradigmasining o'zgarishi bilan bog'liq.

Umuman olganda, gender tilshunosligi ikki guruh masalalarni o'rganadi:

Tilda jinsning aks etishi: nominativ tizim, leksika, sintaksis, jins toifasi va shunga o'xshash bir qator ob'ektlar. Bu yondashuvning maqsadi - har xil jinsdagi odamlarning borligi tilda qanday namoyon bo'lishini, erkaklar va ayollarga qanday baho berilishini va ular qaysi semantik sohalarda eng keng tarqalganligini, bu jarayonning tagida qanday lingvistik mexanizmlar borligini tasvirlash va tushuntirishdir. [1]

Nutq va umuman erkaklar va ayollarning kommunikativ xulq -atvori: qanday vositalar va qanday sharoitda qurilganligi, ijtimoiy omillar va kommunikativ muhit (masalan, Internet) bu jarayonga qanday ta'sir qilishi o'rganiladi. Bu sohada sotsiokultural determinizm nazariyasi va biodeterminizm nazariyasi haligacha raqobatlashmoqda.

XX asrning 90-yillari o'rtalaridan boshlab, gumanitar fanlarida gender nazariyasi tez rivojlanishi yangi nazariy munosabatlarning rivojlanishi bilan boshlanadi. Dastlabki bosqichda tadqiqot differentsial tarzda rivojlanmagan; olimlarning diqqat markazida umumiy uslubiy masalalar bor edi.

So'nggi yillarda gender o'rganishda turli xil uslubiy yondashuvlar mavjud bo'lib, ular uning mohiyatini har xil tushunishga va bio- va sotsial-determinizm tarafdorlarining munozaralariga borib taqaladi. Turli xil til va madaniyatlarda gender kontseptsiyasining xususiyatlari, ularning bir -biriga mos kelmasligi, shuningdek, madaniyatlaro muloqotda bu nomuvofiqlikning oqibatlari olimlarni ham qiziqtiradi. Bir qator tadqiqotlarda olingan ma'lumotlar, turli tillar va madaniyatlarning androsentrizmining teng bo'lmagan darajasi va jinsni ifodalashning turli darajadagi aniqligi to'g'risida xulosa chiqarish imkonini beradi.

XX asr o'rtalarida. ekstalingvistik omillarning ba'zi xalqlar tiliga ta'siriga e'tibor qaratildi. 40-50 –yillarda lingvistik antropologlarning asarlarida turli lingvistik vaziyatlarda gapiruvchining jinsi muhim rol o'ynashi qayd etilgan. Xususan, E. Sapirning 1949 yilda nashr etilgan "Til, madaniyat va shaxs" ("Til,

madaniyat va shaxsiyat") asari, u Yann qabilasi hindlarning tilini tahlil qilib, erkak va ayollarning og`zaki nutqini va ularning "jins" tushunchasi bilan aloqasi o'rgangan. U bu qabilaning erkaklari o'zaro muloqot qilish uchun erkaklar nutqidan foydalanishini, ayollik nutqini ayollar har ikki jins bilan, erkaklar esa ayollar bilan muloqot qilish uchun ayollar nutqini ishlatganligini aniqladi. Binobarin, Yang tilida ikkita parallel va bir xil ahamiyatga ega bo'lgan quyi tizimlarning mavjudligi haqida gapirish qanchalik asosli degan savol tug'iladi. Ko'rinib turibdiki, bu holatda barcha ona tilida so'zlashuvchilar tomonidan keng qo'llaniladigan standart til va maxsus "erkakcha" jargon mavjud.[2]

Tilni jinsi bo'yicha ajratishning yana bir turi 1978 yilda Amerikaning janubi -g'arbiy Luiziana shtatidagi Muscojin hindulari tilini tadqiq qilar ekan, M. Xaas tomonidan kashf etilgan. Zamonaviy davrda, bu qabiladagi tilning ayol quyi tizimi faqat katta avlod ayollari nutqida saqlanib qolgan. Yoshlar erkaklar nutqini to'liq o'zlashtirdilar, chunki ular erkaklar bilan bir xil mashg'ulotlar bilan shug'ullana boshladilar. Bu hodisa, ayniqsa, nutqining o'zgarishi fonida qiziqroq aks etadi.[3]

Biroq, bu hodisaning birinchi fundamental lingvistik tadqiqotlari faqat 60 -yillarda amalga oshirilgan. XX asr. sotsiolingvistikaning rivojlanishi bilan. Nutq va tilning shakllanishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-madaniy omillarga e'tibor qaratildi. Yuqorida aytib o'tilganidek, ular orasida gapiruvchi va suhbatdoshning yoshi, jinsi, ijtimoiy mavqei kabi xususiyatlari ta'kidlana boshladi.

Nyu -Yorkdagi erkaklar va ayollar o'rtasida "ing" kombinatsiyasining beshta fonetik variantining taqsimlanishini tahlil qilgan V. Labov (1966) batafsil tadqiqot o'tkazdi. U ijtimoiy mavqe, millat, jins, yosh va atrof -muhit omillarining ta'sirini o'rgangan. Bu tadqiqot juda muhim, chunki respondentlar jinsi, yoshi, ijtimoiy mavqei bo'yicha sinchkovlik bilan tanlangan o'rta sinf vakillari, oddiy shahar aholisi bo'lgan.

Har bir respondentning nutqi turli vaziyatlarda, rasmiydan norasmiygacha, bir vaqtning o'zida bir necha omillar - lingvistik, sotsiologik va situatsion nuqtai nazardan tahlil qilingan. Bu tadqiqot jinsni nutqqa ta'sir etuvchi omillardan biri degan gipotezaning ilmiy e'tirofini berdi. [4]

Shu bilan birga, nutq xulq -atvorining gender o'ziga xosligi to'g'risidagi ma'lumotlar juda ziddir, buni 1974 yilda psixologlar Makkobi va Jeklin ta'kidlaganlar [5], ular o'sha paytda mavjud bo'lgan deyarli barcha eksperimental ishlarni nutqdagi farqlar bo'yicha tahlil qilgan. ayollar va erkaklardan. Bugungi kunda gender xususiyatlarini maqom, ijtimoiy guruh, ta'lim darajasi, vaziyat konteksti va boshqalar bilan birgalikda, shuningdek, jamiyatdagi o'zgaruvchan vaziyatni hisobga olgan holda ko'rib chiqish kerak, deb hisoblashadi.

Masalan, yapon tilida erkaklar va ayollar o'rtasidagi nutq farqlarining madaniy an'ana va majburiy an'anasi mavjud bo'lib, u turli xil qo'shimchalarni, bir xil narsalarga turli nomlarni va boshqalarni ishlatishda ifodalanadi. Ta'kidlanishicha, ishlayotgan yosh yapon ayollari "ayol tili" dan voz kechib, "erkak" nutq vositalaridan foydalanadilar.

Turli xil jins guruhi vakillarining nutqidagi farqlar erkak psixikasi ayolnikidan farqli ekanligi va turli jinsdagi dunyoni har xil tasvirlari, ya'ni idrok qilish jarayonlari va shunga mos ravishda ifodalash jarayonlari bilan izohlanadi. Shu bilan birga, biz nazariyaga zid bo'lgan xususiyatni aniqladik. Erkaklar ham, ayollar ham o'z tajribalariga tayanib, u yoki bu vaziyatni baholaydilar, garchi nutqning o'ziga xos xususiyati ko'pincha ayol jinsiga tegishli bo'lsada.

Erkak va ayol nutqini o'rganish shuni ko'rsatadiki, erkaklar va ayollar o'rtasida gapirish va yozish o'rtasida farq bor. Jinsning tilga ta'sirini o'rganish uchun gender xususiyatlarini maqom, ijtimoiy guruh, ta'lim darajasi, vaziyat konteksti va boshqalar bilan birgalikda, shuningdek, jamiyatdagi o'zgaruvchan vaziyatni hisobga olgan holda ko'rib chiqish zarur.

Adabiyotlar ro`yxati:

1. Belyanin V.P. Psixolingvistik diagnostika asoslari. (Adabiyotda dunyo modellari). Moskva: Flinta, 2000

2. Sapir 1993 - Sapir E. Yana tilidagi erkak va ayol nutq variantlari // Sapir E. Tilshunoslik va madaniyatshunoslik bo'yicha tanlangan asarlar. - M., 1993. - S. 455-461.

3. Eckert P. Til va jins. Kembrij: Kembrij universiteti matbuoti, 2004.

4. Labov V. Tilning o'zgarishi // Carrol E. Reed (Ed.). Til o'rganish. Ingliz o'qituvchilarining milliy kengashi. N. Y. 1971. P. 187-221.

5. Maccoby E., Jacklin C. Jinsiy farqlar psixologiyasi. Stenford, 1974 yil.